
РАЗПРЕДЕЛЕНИЕ НА РИСКА МЕЖДУ ТЪРГОВСКИТЕ БАНКИ И ПРЕДПРИЯТИЯТА ПРИ ОТПУСКАНЕ НА КРЕДИТИ В КОНТЕКСТА НА КРИТИЧНАТА ИНФРАСТРУКТУРА

проф. д-р Валери Ненков, гл. ас. д-р Цветелина Ненкова
Международно висше бизнес училище

Резюме. Критичната инфраструктура възникна в резултат на икономическата криза и това налага използването на банкови кредити за финансиране дейността на предприятията при ограничен размер на собствения капитал и влошено финансово състояние. При отпускане на краткосрочни и дългосрочни кредити за финансиране потребностите на предприятията, търговските банки изискват предоставяне на солидни гаранции, предназначени да намалят риска от неизплащане до минимум. Това ограничава реализацията на плана за инвестициите на предприятията и дава приоритет на финансирането със собствени средства, които са недостатъчни в условията на криза, за да се решат следните проблеми: редовно изплащане на вноските по предварително сключени заеми; осигуряване възнаграденията на собствениците на капитал, т. е. разпределение на дивидентите между акционерите; поддържане на икономическия потенциал на предприятието на конкурентно равнище. В този аспект целта, която се поставя с извършване на изследването, е да се анализират причините за намаляване на риска при отпускане на кредити, възможностите за подобряване дейността на сектор „Финанси“ от критичната инфраструктура, начините за засилване на активността на предприятията и за провеждане на правилна държавна финансова политика, които са гаранция за преодоляване негативните последици от кризата. По отношение на това в доклада са направени изводи относно влиянието на измененията в инфлацията и лихвените проценти по кредитите върху икономическото поведение на предприятията за намаляване на финансовия риск и подобряване на банковото кредитиране в условията на икономическа криза.

Ключови думи: критична инфраструктура; риск; предприятие; търговска банка; кредит

JEL: G21; G23; M21; D21; E43

Критичната инфраструктура като съвкупност от услуги и информационни системи е от основно значение за поддържане на жизненоважни обществени функции (здравео, безопасността и сигурността), икономическото и социалното благосъстояние на населението. Неправилното функциониране или разрушаване на даден елемент от нея има негативно въздействие както върху държавното управление на съответната държава

членка на Европейския съюз, така и върху нейното икономическо развитие. Определянето и причисляването на дадена система към критичната инфраструктура зависи от степента на риска за нейното функциониране, и неслучайно финансовата сфера заема централно място в утвърдените сектори, в които се определят обектите от критичната инфраструктура.

Република България, като членка на Европейския съюз, попада в така наречените Европейски критични структури и това предполага страната да допринася за тяхното подобряване и защита в условията на пандемия и икономическа криза, предизвикана от локалния конфликт между Русия и Украйна. Затова в сектор „Финанси“ е необходимо да се подобри дейността на търговските банки при финансиране на предприятията, системите за осигуряване на платежни услуги, както и финансовата роля на държавното управление.

В началото на 2022 г. се наблюдава влошаване на външната икономическа среда и се предвижда краткотрайна слаба рецесия в еврозоната, което води до забавяне растежа на външното търсене на български стоки и услуги от 5,8 % до 2,1 %.

Икономическата обстановка през 2023 г. налага отпуснатите банкови кредити за финансиране производствената дейност на предприятията да се отпускат при облекчени условия. По принцип финансирането чрез кредити на потребностите на предприятията при нарушена критична инфраструктура в сектор „Финанси“ се предоставят срещу солидни гаранции, предназначени да намалят риска на търговската банка до минимум. Всъщност гаранциите позволяват на банките да си осигурят вземането, т.е. очаквания доход (главницата и лихвата), независимо от крайния резултат.

На практика, проблемът на мениджмънта на търговските банки в България в условията на криза е да преценят платежоспособността на предприятията и да се анализират два критерия при отпускане на кредит: дадената гаранция и финансовото състояние на предприятията при висока инфлация и повишаващи се лихвени проценти.

Въпреки че годишната инфлация в България през 2022 г. от 19,3 % в началото на годината намаля до 16,5 % в края, а през 2023 г. се очаква да се редуцира в диапазона от 7 % до 10 %, разглежданият показател ще запази сравнително високо равнище. Сходна е ситуацията в страните членки на Европейския съюз, както се вижда от Таблица 1. Всичко това дава негативно отражение върху провежданата кредитна политика от търговските банки в разглеждания регион.

Таблица 1. Темп на инфлацията в страните от Европейския съюз

Период	2022-12	2023-01	2023-02	2023-03	2023-04
Страна					
Австрия	10.5	11.6	11	9.2	-
Белгия	10.2	7.4	5.4	4.9	3.3

Кипър	7.6	6.8	6.7	6.1	3.9
Германия	9.6	9.2	9.3	7.8	7.6
Естония	17.5	18.6	17.8	15.6	13.2
Испания	5.5	5.9	6	3.1	3.8
Финландия	8.8	7.9	8	6.7	6.3
Франция	6.7	7	7.3	6.7	6.9
Гърция	7.6	7.3	6.5	5.4	4.5
Хърватия	12.7	12.5	11.7	10.5	8.9
Ирландия	8.2	7.5	8.1	7	6.3
Италия	12.3	10.7	9.8	8.1	8.7
Литва	20	18.5	17.2	15.2	13.3
Люксембург	6.2	5.8	4.8	2.9	2.7
Латвия	20.7	21.4	20.1	17.2	15
Малта	7.3	6.8	7	7.1	6.4
Нидерландия	11	8.4	8.9	4.5	5.8
Португалия	9.8	8.6	8.6	8	6.9
Словения	10.8	9.9	9.4	10.4	9.2
Словакия	15	15.1	15.4	14.8	14

Източник: Евростат

Рисковете за запазване на значително висока прогнозната инфлация в България за 2023 г. са свързани с динамиката на енергийните суровини на международните пазари, корупцията и неправилното ценообразуване на хранителните стоки, както и включването в потребителските цени на по-високи овеществени и материални разходи на труд при производството на единица продукция. Тези негативни последици ще оказват влияние върху кредитната политика на търговските банки в България през годината, а именно поскъпване на кредитите и наличие на кредитна рестрикция.

На съвременния етап икономиките на страните на Европейския съюз ще бъдат белязани както от по-високата инфлация, така и от рецесия, която затруднява реалното предвиждане на риска от търговските банки (на база финансовите отчети на предприятията) при отпускане на кредити. В редица случаи провежданата държавна кредитна политика на подпомагане на предприятията с цел избягване на ликвидацията им води до занижаване на изискванията към тях при отпускане на кредити. При тези обстоятелства търговските банки одобряват планове за тяхното финансиране без да се съобразяват със потребностите и рентабилността на инвестициите, което води до приемане финансирането на малко рентабилни проекти на предприятията. Това налага търговските банки при тяхното кредитиране да се съобразяват не само с ликвидността им, но и с реализираната от тях възвръщаемост на капитала.

Както е известно, възвръщаемостта на капитала на предприятието е относителна величина, която се изчислява като се съпостави брутната печалба

и финансовите разходи с целия авансиран капитал. Във връзка с това реалната цена на отпуснатите кредити при инфлация се изменя. Краткосрочните кредити в периода на криза стават по-скъпи, отколкото дългосрочните кредити. За предприятията нарастването на краткосрочните задължения за кратък срок означава да се повиши риска от изпадане в неликвидност, като се има предвид, че получените парични средства са ресурс за краткосрочно финансиране, който на падежа трябва да се върне на търговските банки. В същото време издължаването на кредитите на предприятията става за сметка на собствения капитал, чиято величина зависи от крайния резултат от дейността и от равнището на възвръщаемост.

Предприетата мярка от Европейската централна банка - повишаване на лихвените проценти за ограничаване на инфлацията в еврозоната се отрази върху покачането на основния лихвен процент в България, което се вижда от Таблица 2. Това ще доведе до оскъпяване на кредитите, отпускани от търговските банки.

Таблица 2. Лихвени проценти на централните банки в еврозоната и България

Период \ Територия	(%)			
	2022-12	2023-02	2023-03	2023-05
Еврозона	2.50	3	3.50	3.75
България	1.30	1.82	2.17	2.77

Източник: Евростат

Трябва да подчертаем, че паричният съвет и значителната ликвидност на банковата система са предпоставка за по-плавното нарастване на лихвените проценти по кредитите в началото на 2023 г. в България. От своя страна, начинът на протичане на този процес през следващите тримесечия на годината ще зависи от индекса на инфлацията, частното потребление и инвестиционната активност на предприятията.

Макар и по-бавно, повишението на лихвените проценти по кредитите води до ограничаване на паричните средства, получени чрез кредитирането от търговските банки, а оттам и до редуциране възможностите на българските предприятия да осъществяват нови инвестиции. Върху величината на разполагаемия паричен ресурс на предприятията ще окаже влияние това дали ще се запази програмата за предоставяне на компенсации за предприятията на електроенергия в размер на 100 % от разликата между цената на електроенергията на „Българска независима енергийна борса“ и ревизириания праг от 200 лв. до 31.12.2023 г.

Поскъпването на кредитния паричния ресурс и очакваната кредитна рестрикция ще окажат въздействие върху българските предприятия в следните направления:

- върху дейността (активността) на предприятието – забавен оборот или производство, намалени или непроменени производствени разходи спрямо активността;
- върху развитието активите на предприятието – как да се поддържат на конкурентоспособно равнище без да се ограничава активността му;
- върху състоянието на финансовата структура – какво да е съотношението между собствения и заемния капитал и какви са възможностите за намаляване или увеличаване на кредитната задлъжнялост;
- върху промените във възвръщаемостта на капитала на предприятието – това ще позволи да се разкрият причините, довели до паричните затруднения в резултат на промененото съотношение собствени и заети капитали.

За да се преодолеят негативните последици за предприятията от нарушената финансова структура в резултат на международна икономическа криза, мениджърските екипи трябва да насочат своето внимание към изследване на капиталовите потоци, т. е. да се сравни сумата на инвестициите с тези на амортизациите, с цел да се определи дали предприятието увеличава или съкращава постоянните си капитали при определено равнище на инфлация. Успоредно с това е необходимо да се измери възвръщаемостта на осъществяваните инвестициите, за да се установи тяхната рентабилност. Това ще позволи да се разкрие какви са използваните капитали при промяна на лихвените проценти по кредитите и дали се увеличава паричната наличност на предприятията.

От своя страна, търговските банки, за да избегнат риска от неплащането на новоотпуснатите кредити, вземат под внимание освен информацията от финансовите отчети от предходни периоди, но и текущото финансово състояние на предприятието. Анализът на риска при това положение е насочен и към изследване равнището на четири основни елемента:

- продажбите – продължителността на живот на произведените продукти, равнището на цените и конкуренцията в отрасъла;
- нивото на разходите – постоянни и променливи;
- покупките – суровините, чиито цени в условията на криза са твърде колебливи;
- потребностите от инвестиции – преценява се до каква степен могат да бъдат забавени, при необходимост предварително планирани инвестиции или променени по отношение на започнали такива, като се вземат предвид колебанията на печалбата и ликвидните активи вследствие на инфлацията и променените лихвени проценти.

За да отпуснат търговските банки кредити за финансиране на активите на предприятията в условията на криза (при висока инфлация и нарастващи лихвени проценти) и да са сигурни за тяхната възвръщаемост, те изискват от тях освен гаранция, но и да разполагат с определен размер собствени средства.

При нормална икономическа среда, когато рискът е малък и лихвеният процент е нисък, почти винаги може да се намери на капиталовия пазар паричен ресурс, необходим за финансиране дейността на предприятията. Обикновено при тази ситуация се поставя акцент върху равнището на предприятието в националната икономика. Характерно е, че за всички предприятия, независимо от техния ръст и репутация във финансовите среди, в условията на икономическа криза е формирана определена граница за външно финансиране.

Скъпият кредитен паричен ресурс ограничава възможностите на предприятията да реализират до известна степен нови инвестиции. При това положение границата между финансирането чрез банков кредит и собствени капитали варира според финансовите им възможности, т.е. според икономическия растеж, качеството на управление и отрасловата принадлежност. Следователно всяко предприятие е наясно за размера на банковите кредити, които то може да ползва в периода на криза.

По отношение на големите предприятия, които са добре управлявани преди икономическата кризата и имат реализирана печалба, трябва да се подчертае факта, че те понасят по-леко негативните последици, засегнали финансовата сфера. Не така стоят нещата за малките и средни предприятия, които имат ограничен достъп до външно финансиране. Гаранциите, които предлагат, за да им се отпусне банков кредит, в повечето случаи са недостатъчни.

Въпреки очакваната прогноза за намаляване на инфлацията в България през последното тримесечие на 2023 г. до 10 % и до 5 % през 2024 г., кредитната рестрикция ще се запази, което ще окаже негативно въздействие върху активността и финансирането на инвестиционната програма на предприятията. От значение за тях ще са наличието на собствени средства и размерът на техния дял в общата сума на фирмените инвестиции. Освен това, в условията на икономическа криза, е важно да се следи какво е съотношението между финансирането с вътрешни и външни финансови ресурси и ролята на лихвения процент за малките и средни предприятия при финансиране на актива.

В заключение могат да се направят следните *изводи*:

Първо. Ако се постигне очакваното прогнозно намаляване на инфлацията в страната, това ще помогне по-безболезнено да се преодолеят от предприятията негативните последици от икономическата криза. Ще се намали риска от непогасяването на отпуснатите кредити от търговските банки. Амортизационната политика на предприятията ще има своята предвидимост по отношение възстановяване и модернизирани дълготрайните активи.

Второ. По-бавното покачване на лихвените проценти по кредитите в България, за разлика от другите европейски държави, дава възможност на предприятията да реализират вече започнатите инвестиции, както и възможността да се извършат нови, като се предвиди процента на рентабилността и пазарния лихвен процент.

Трето. Провежданата финансова политика от държавата трябва да е съобразена с мястото, особеностите и значението, които предприятията имат за българската икономика. В случая е от значение: каква данъчна политика и

политика на подпомагане ще се провежда и към кои предприятия да бъде насочена в условията на криза и политическа нестабилност.

Четвърто. За повечето малки и средни български предприятия, които имат ограничен достъп до външно финансиране, най-сигурната защита при криза в условията на несигурност и риск е финансирането със собствени средства. То предопределя настоящата и бъдеща финансова политика на предприятието, конкретната употреба на предназначенията за вътрешно финансиране ресурси, финансовата независимост и платежоспособността.

ЛИТЕРАТУРА

БАЛКАНСКА, Е. 2019. Международни аспекти на кредитния риск. София: УНСС. ISBN 978-619-232-194-9.

ВЕЛКОВ, Ю. 2015. Съвременни възможности за анализ на финансовата устойчивост на предприятието. *Научни трудове*, том 7, 147-173. ISSN 1313-0846.

ГЕОРГИЕВА, Н. 2022. Open Banking – когато конкурентите заработят заедно. Международна научна конференция „Икономически науки и устойчиво образование“ 2022, Сборник Научни трудове, 41 – 47. ISBN 978-619-201-649-4

ЕВЛОГИЕВ, Е. 2014. Анализ на финансовото състояние на предприятието. София: ОРКП Мисъл. ISBN 978-954-8006-68-2.

МАРИНОВ, Р. 2013. Анализ на нормативната уредба в Европейския съюз за защита на критична инфраструктура. Сборник доклади от годишната университетска научна конференция на НВУ „Васил Левски“, том 5, 48-56. ISSN 1314-1937.

СТОЕВА, Д. 2017. Критична инфраструктура – стратегически измерения. Юридически сборник, том 24, 143-145. ISSN 1311-3771.

СТОЯНОВ, С. 2008. Анализ и информационно осигуряване на кредитния риск. София: Нео принт. ISBN 978-954-90593-1-1.

ТРИФОНОВА, С. 2015. Управление на риска в банката. София: Тракия М. ISBN 978-619-7003-10-9.

EUROSTAT: <http://ec.europa.eu/eurostat/>, [viewed 2023-05-13].

GECHKOVA, T. 2019. Critical infrastructure – identification and protection. Research Papers - University of National and World Economy, vol. 4, 219-227. ISSN - 0861-9344.

KOCH, T. and S. MACDONALD. 2014. Bank Management. *Boston*: Cengage Learning. ISBN 978-1133494683.

STOICHEV, K., D. DIMITROV and V. PANEVSKI. 2018. Critical infrastructure integrated security and protection. Sofia: BAS. ISBN 978-619-90310-8-7.

ZAHARIEV, A. 2022. Financial analysis. Svishtov: Tsenov Acad. Publ. House. ISBN 978-954-23-2296-2.

REFERENCES

BALKANSKA, E. 2019. Mezhdunarodni aspekti na kreditnia risk. Sofia: UNWE. ISBN 978-619-232-194-9.

VELKOV, YU. 2015. Savremenni vazmozhnosti za analiz na finansovata ustoychivost na predpriyatieto. Nauchni trudove, tom 7, 147-173. ISSN 1313-0846.

GEORGIEVA, N. 2022. Open Banking – kogato konkurentite zarabotyat zaedno. Mezhdunarodna nauchna konferentsia „Ikonomicheski nauki i ustoychivo obrazovanie“ 2022, Sbornik Nauchni trudove, 41 – 47. ISBN 978-619-201-649-4

EVLOGIEV, E. 2014. Analiz na finansovoto sastoyanie na predpriyatieto. Sofia: ORKP Misal. ISBN 978-954-8006-68-2.

MARINOV, R. 2013. Analiz na normativnata uredba v Evropeyskia sayuz za zashchita na kritichna infrastruktura. Sbornik dokladi ot godishnata universitetska nauchna konferentsia na NVU "Vasil Levski", tom 5, 48-56. ISSN 1314-1937.

STOEVA, D. 2017. Kritichna infrastruktura - strategicheski izmerenia. Yuridicheski sbornik, tom 24, 143-145. ISSN 1311-3771.

STOYANOV, S. 2008. Analiz i informatsionno osiguravane na kreditnia risk. Sofia: Neo print. ISBN 978-954-90593-1-1.

TRIFONOVA, S. 2015. Upravlenie na riska v bankata. Sofia: Trakia M. ISBN 978-619-7003-10-9.

EUROSTAT: <http://ec.europa.eu/eurostat/>, [viewed 2023-05-13].

GECHKOVA, T. 2019. Critical infrastructure - identification and protection. Research Papers - University of National and World Economy, vol. 4, 219-227. ISSN - 0861-9344.

KOCH, T. and S. MACDONALD. 2014. Bank Management. *Boston*: Cengage Learning. ISBN 978-1133494683.

STOICHEV, K., D. DIMITROV and V. PANEVSKI. 2018. Critical infrastructure integrated security and protection. Sofia: BAS. ISBN 978-619-90310-8-7.

ZAHARIEV, A. 2022. Financial analysis. Svishtov: Tsenov Acad. Publ. House. ISBN 978-954-23-2296-2.

ALLOCATION OF RISK BETWEEN THE COMMERCIAL BANKS AND THE ENTERPRISES IN THE LENDING IN THE CONTEXT OF CRITICAL INFRASTRUCTURE

Abstract. The critical infrastructure arose as a result of the economic crisis and this necessitates the use of bank loans to finance the activities of the enterprises with a limited amount of equity capital and a deteriorated financial condition. When granting short-term and long-term loans to finance the needs of the enterprises, the commercial banks require the provision of solid guarantees designed to reduce the risk of non-payment to a minimum. This limits the implementation of the plan for the investments of the enterprises and gives priority to financing with own funds, which are insufficient in the conditions of the crisis, to solve the following problems: regular payment of the installments on pre-contracted loans; ensuring the remuneration of capital owners - distribution of the dividends between the shareholders; maintaining the economic potential of the enterprise at a competitive level. In this aspect, the aim

of the research is to analyze the reasons for reducing the risk in granting loans, the opportunities to improve the activity of the "Finance" sector of the critical infrastructure, the ways to strengthen the activity of enterprises and to conduct of a correct state financial policy, which are a guarantee of overcoming the negative consequences of the crisis. In this regard, the report draws conclusions regarding the impact of the changes in the inflation and the interest rates on loans on the economic behavior of the enterprises to reduce financial risk and improve bank lending in the conditions of an economic crisis.

Keywords: critical infrastructure; risk; enterprise; commercial bank; credit
JEL: G21; G23; M21; D21; E43

✉ **Prof. Valeri Nenkov, PhD**

ORCID ID: 0000-0002-4812-0445

International Business School

Botevgrad, Bulgaria

E-mail: vnenkov@ibsedu.bg

✉ **Chief Assist. Prof. Tsvetelina Nenkova, PhD**

ORCID ID: 0000-0001-5383-4656

International Business School

Botevgrad, Bulgaria

E-mail: tsnenkova@ibsedu.bg